

Н. С. Васиньова, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ АНАЛІЗУ ПОНЯТІЙНОЇ СИСТЕМИ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В УКРАЇНІ (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Васиньова Н. С.

Ключові проблеми аналізу понятійної системи теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (остання чверть ХХ – початку ХХІ століття)

У статті проаналізовано понятійно-категоріальний апарат теорії управління вищими навчальними закладами, що допомогло визначити ключові проблеми аналізу понятійної системи теорії управління вищими навчальними закладами. За допомогою традиційного методу аналізу документів, що містить сприйняття тексту, виокремлення смислових блоків ідей, тверджень проаналізовано вживаність, сутність та структуру понять «розвиток», «теорія», «управління» і «теорія управління». З'ясовано властивості наукової теорії, особливості вищого навчального закладу та структуру теорії управління освітніми системами. У результаті проведеного дослідження запропоновано нове розуміння сутності понять «теорія управління», «теорія управління вищими навчальними закладами» та визначено структуру теорії управління вищими навчальними закладами, що дає можливість оцінити розвиток теорії управління. Автор наголошує, що розгляд зазначених понять потребує обґрунтованого аналізу, особливо коли йдеться про дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті ХХ століття – початку ХХІ століття.

Ключові слова: понятійно-категоріальний апарат, традиційний метод, теорія, розвиток, структура теорії, управління, теорія управління, теорія управління вищими навчальними закладами.

Васинёва Н. С.

Ключевые проблемы анализа понятийной системы управления высшими учебными заведениями в Украине (последняя четверть ХХ – начала ХХІ века).

В статье проанализировано понятийно-категориальный аппарат теории управления высшими учебными заведениями, что помогло определить ключевые проблемы анализа понятийной системы теории управления высшими учебными заведениями. С помощью традиционного метода анализа документов, который включает восприятие текста, выделение смысловых

блоков ідей, утверждений проаналізовано застосовуваність, сутність і структуру понять «розвиток», «теорія», «управління» і «теорія управління». Виявлено властивості наукової теорії, особливості вищого навчального закладу і структуру теорії управління освітніми системами. В результаті проведеного дослідження запропоновано нове розуміння сутності понять «теорія управління», «теорія управління вищими навчальними закладами» і визначено структуру теорії управління вищими навчальними закладами, що дає можливість оцінити розвиток теорії управління. Автор підкреслює, що розгляд вказаних понять потребує обґрунтованого аналізу, особливо коли йдеться про дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.

Ключові слова: понятійно-категоріальний апарат, традиційний метод, теорія, розвиток, структура теорії управління, теорія управління, теорія управління вищими навчальними закладами.

Для оволодіння змісту науки необхідно оволодіти певними теоретичними положеннями. Теорія є найадекватнішою формою наукового пізнання. Вона охоплює сукупність абстрактних пізнавальних уявлень, ідей, понять, концепцій, які обслуговують практичну діяльність людей. Традиційно її протиставляють практиці [1, с. 166].

Визначення поняття відіграє значну роль у теоретичній і практичній діяльності. Надаючи в стиснутому вигляді знання про предмет або явище, поняття є істотним моментом у пізнанні дійсності. Це пов'язано з тим, що поняття – не тільки ідеалізована та узагальнена модель дійсності, але й скорочена система практичних дій, які необхідно здійснити вченому, щоб у кінцевому підсумку отримати наукове знання [2, с. 138].

Разом з цим, у будь-якій науці всім основним поняттям даються визначення. Причому в практично орієнтованих науках точне визначення понять має не тільки теоретичне, але й практичне значення, тому що обумовлює розуміння сутності предметів, явищ та діяльності [Там само].

Різні проблеми управління навчальними закладами досліджували В. Алфімов, А. Бондар, В. Бондар, Л. Бурганов, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Карамушко, О. Коберник, О. Кузьміна, В. Маслов, Н. Островерхова, В. Пікельна, В. Сухомлинський, М. Черпінський, Г. Чорний, П. Яременко та

інші науковці.

Обґрунтування закономірностей, принципів, функцій, методів управління освітнього процесу присвячені роботи таких дослідників: Б. Андрушків, В. Безпалька, Є. Березняка, Ю. Васильєва, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, В. Панасюка, В. Лазарева, М. Поташника, Є. Хрикова та інших науковців.

Одним із найбільш нагальних завдань розбудови й розвитку науки управління є створення системи її понятійно-категоріального апарату. Створення системи понятійно-категоріального апарату – це важке багатоаспектне завдання, яке потребує вирішення низки наукових проблем.

Несуперечливе, обґрунтоване та усталене понятійне середовище є необхідним підґрунтям розробки чіткої теорії управління вищого навчального закладу.

У зв'язку з тим, що дисертаційні дослідження є важливою складовою сучасної науки, їх понятійна виваженість є важливою умовою розвитку наукового знання. Тобто уточнення понять, які використовується, їх інтерпретація є обов'язковою умовою педагогічного дослідження [3, с. 79 – 80]. В Краєвський зазначає, що вимога однозначності термінів включена в число показників науковості дисертаційного дослідження [4, с. 28].

Дослідження понятійно-категоріального апарату теорії управління вищими навчальними закладами допоміг визначити ключові проблеми аналізу її понятійної системи. По-перше, існування значної кількості необґрунтованих різноманітних визначень одного й того ж терміна. По-друге, часто різні поняття позначаються однаковими термінами, або взагалі відсутність термінології.

Це призводить як до непорозумінь у процесах наукового пошуку, так і до суттєвої неоднозначності в сутності та практичному використанні отриманих результатів.

Оцінка рівня розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття неможливий без уточнення, з'ясування сутності ключових понять дослідження. Наряду з цим, усталене понятійне середовище є необхідним підґрунтям розробки чіткої теорії

управління вищого навчального закладу.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, як правило, займає важливе місце в структурі педагогічного дослідження. Головні завдання такого аналізу – вивчення змісту публікацій, особливостей використання тих чи інших понять. Цей засіб наукової діяльності має назву – традиційний аналіз літератури. Отже, традиційний аналіз – це все різноманіття розумових операцій, спрямованих на інтерпретацію інформації, що міститься в науковій роботі, немов би крізь призму тієї мети, з якою здійснюється аналіз. Він базується на інтуїтивному розумінні, узагальненні змісту та логічному обґрунтуванні майбутніх висновків. Традиційний метод аналізу документів містить сприйняття тексту, виокремлення смислових блоків ідей, тверджень відповідно до мети аналізу [2, с. 79].

Незважаючи на наявність безліч робіт з зазначеної проблематики, у науковців немає єдності в поглядах на сутність визначення понять «розвиток», «теорія», «управління», «теорія управління». Що стосується визначення поняття «теорія управління вищими навчальними закладами», то воно взагалі відсутнє.

Виходячи з попередніх наших досліджень з проблем розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття) на підставі понятійно-термінологічного аналізу змісту визначень поняття «теорія управління» різних авторів, систематизації елементів, особливостях вищого навчального закладу дозволило дати більш розширене визначення поняття «теорія управління». Яке доцільного розглядати як сукупність наукових знань про принципи, методи та методологію здійснення управлінської діяльності, що дозволяють дати пояснення управлінських явищ та на основі реалізації управлінських функцій спрямовує діяльність закладу (організації).

Саме цілісна система достовірних знань, всі положення і висновки, що містяться в теорії, є обґрунтованими й доведеними. Проте, А. Машков зазначає, не слід взагалі ототожнювати теорію з наукою – між ними існує багато

суттєвих відмінностей. Якщо теорія протиставляється (хоч і відносно) практиці, то наука поєднує і теорію, і практику. Теорії можуть змінювати одна одну, а наука залишається однією й тією ж самою. У межах однієї науки нерідко співіснують, конкурують кілька наукових теорій, які пропонують різноманітні методи та практичні рекомендації [5].

До головних категорій теорії управління ми відносимо: зміст управління, систему, суб'єкт, об'єкт, мету та принципи управління, управлінські відносини, методи, закони та закономірності, функції, процес управління, закони та закономірності.

Однак наука управління повинна розглядати управлінське буття будь-якої сфери, тобто процес управління для реалізації якого, в свою чергу, необхідний механізм реалізації управління. Процес управління та механізм управління повинні відповідати один одному та цілі управління як особливого виду людської діяльності. Тому, об'єктом теорії управління є як процес управління, так і його механізм (рис. 1) [6, с. 43].

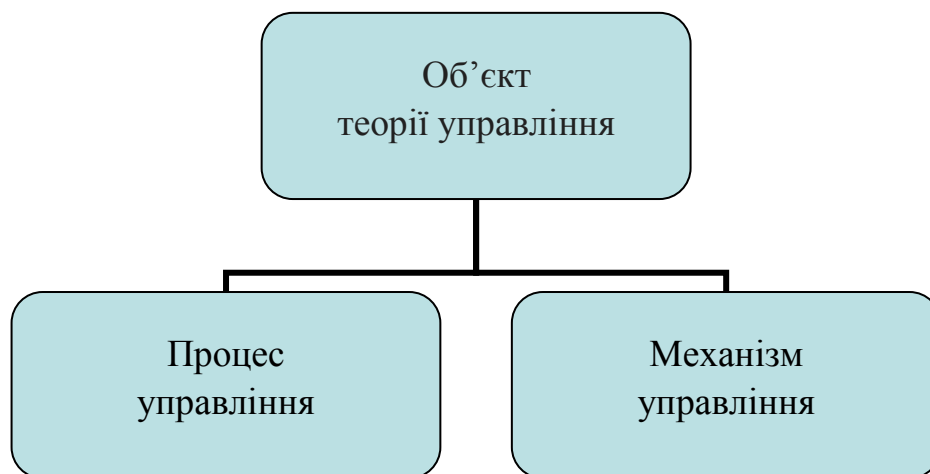

Рис. 1. Об'єкт теорії управління

Якщо теорія управління містить знання про принципи та методи управління різними системами, процесами та об'єктами, то впевнено можливо зазначити, що освітні системи також є об'єктом вивчення теорії управління.

Здійснюючи систематизацію вищенаведених понять і тез, ґрунтуючись на особливостях вищого навчального закладу, поєднуючи погляди різних

науковців і власні роздуми з дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні, пропонується розуміти поняття теорія управління вищими навчальними закладами як систему наукових знань про принципи і методи, закони і закономірності, наукові підходи, що спрямовують діяльність закладу на вирішення практичних завдань, оптимізацію управлінської діяльності та впливають на динаміку розвитку закладу освіти.

Звідси, структура теорії управління вищими навчальними закладами визначається сукупністю основних компонентів цієї теорії та зв'язками між ними (рис. 2).

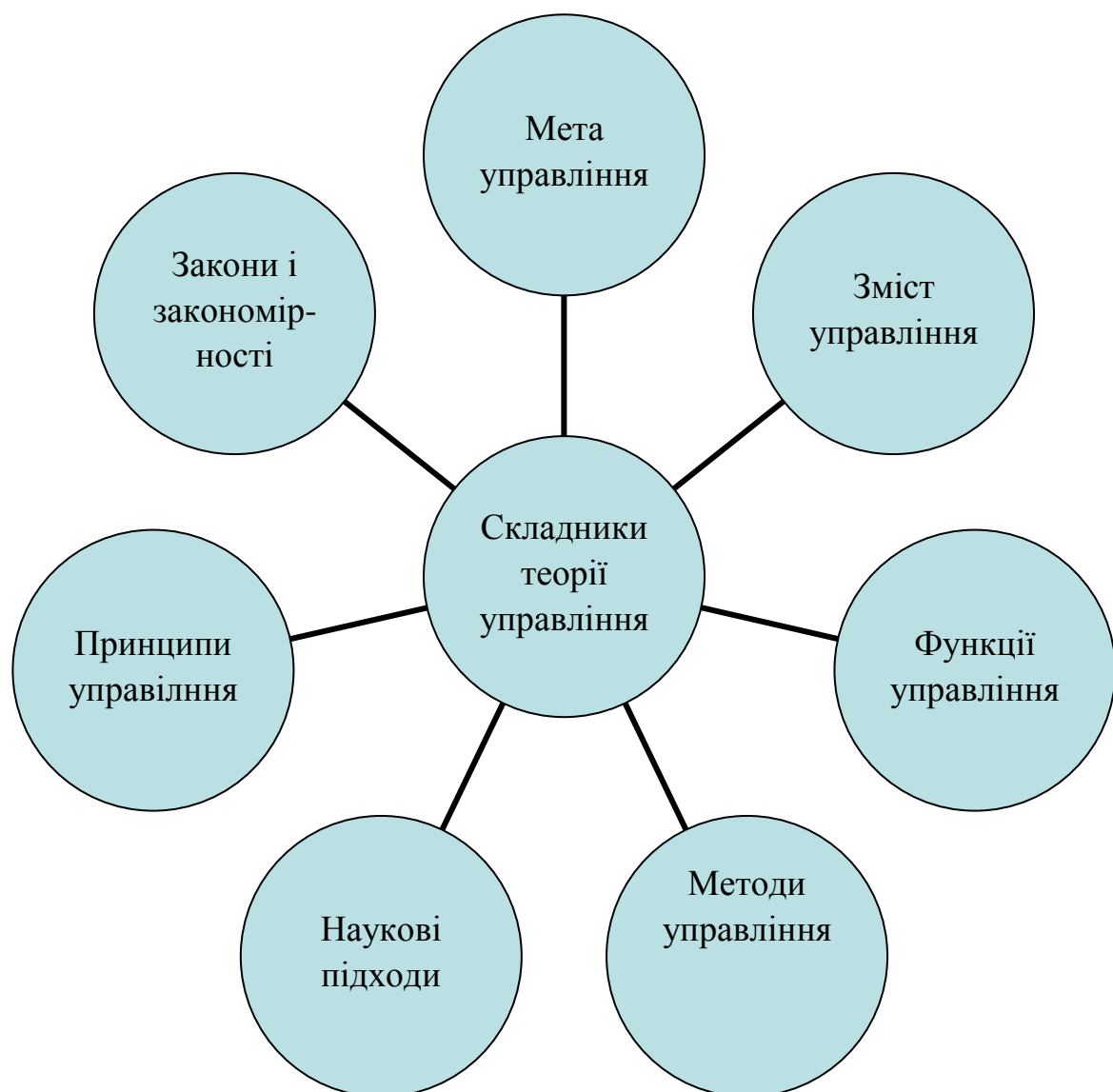

Рис. 2. Структурні компоненти теорії управління

Складено автором на основі визначеного поняття «теорія управління вищими навчальними закладами».

Відтак, аналіз понятійно-категоріального апарату теорії управління вищими навчальними закладами допоміг визначити ключові проблеми при аналізі понятійної системи теорії управління вищими навчальними закладами. На основі традиційного методу аналізу документів і понятійно-термінологічного аналізу, проаналізовано вживаність, сутність понять «розвиток», «теорія», «управління» і «теорія управління». У результаті дослідження отримано нове розуміння сутності поняття «теорія управління» та запропоновано власне наукове бачення щодо визначення поняття «теорія управління вищими навчальними закладами».

Підсумовуючи усе вище сказане, ми дійшли до висновку про необхідність подальшого дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття та вважаємо за доцільне здійснити аналіз розвитку теорії управління вищими навчальними закладами означеного періоду у різні історичні часи.

Література

1. **Кух А. М.** Технологія уточнення компетентностей і професійно-методична підготовка учителя фізики / А. М. Кух, О. М. Кух // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер., Педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2017. – Вип. 23. – С. 166 – 170.
2. **Методологічні** засади педагогічного дослідження : монографія / авт. кол. : Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін. ; за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 248 с.
3. **Хриков Є. М.** Понятійно-термінологічний аналіз у педагогічних дослідженнях / Є. М. Хриков // Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ, 2013. – С. 79 – 90.

4. **Краевский В. В.** Методология педагогики : пособие для педагогов-исследователей / В. В. Краевский. – Чебоксары : Изд-во Чуваш. ун-та, 2001. – 244 с.
5. **Машков А.** Проблеми теорії держави та права. Основи : курс лекцій / А. Машков. – К. : Четверта хвиля, 2008. – 464 с.
6. **Пивнев Е. С.** Теория управления : учеб. пособие / Е. С. Пивнев. – Томск : Томский межвуз. центр дистан. образования, 2005. – 246 с.

Vasinova N. S.

Key Problems of Analysis of Concept Control System by Higher Educational Establishments in Ukraine (the Last Fourth of XX is Beginning of XXI of Century)

In the article analyses concept-category vehicle of management theory by higher educational establishments, that helped to define the key problems of analysis of the concept system of management theory higher educational establishments. The properties of a scientific theory, features of the higher education institution and the structure of the educational systems management theory are revealed. The study suggested a new understanding of the essence of the concepts of development, «management theory», «higher education institutions' management theory» and the structure of higher education institutions' management theory is determined, that makes it possible to evaluate the development of management theory. The author emphasizes that the review of these concepts requires a sound analysis, especially when it comes to the study of problems of development of higher education institutions' management theory in Ukraine last quarter of the XX century – beginning of the XXI century.

Key words: conceptual-categorical apparatus, the traditional method, theory, development, management theory structure, management theory, higher education institutions' management theory.

Відомості про автора

Васиньова Надія Сергіївна – асистент кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами навчально-наукового інституту публічного управління, адміністрування й післядипломної освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Стаття надійшла до редакції 27.02.2018 р.

Прийнято до друку 30.03.2018 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.